

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
ELEANOR SHARPSTON
της 16ης Μαρτίου 2017¹

Υπόθεση C-98/15

María Begoña Espadas Recio
κατά
Servicio Público de Empleo Estatal (SPEE)

[αίτηση του Juzgado de lo Social No 33 de Barcelona (δικαστήριο εργατικών διαφορών αριθ. 33 της Βαρκελώνης, Ισπανία)
για την έκδοση προδικαστικής απόφασεως]

«Οδηγία 79/7/ΕΟΚ – Άρθρο 4, παράγραφος 1 – Ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών εργαζομένων – Οδηγία 97/81/ΕΚ – Συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχολήσεως – Εθνική νομοθετική ρύθμιση η οποία καθορίζει τον υπολογισμό της διάρκειας καταβολής επιδόματος ανεργίας – Μη υπολογισμός των μη δεδουλευμένων ημερών – Δυσμενής διάκριση»

1. Με την υπό κρίση αίτηση προδικαστικής απόφασεως, το Juzgado de lo Social No 33 de Barcelona (δικαστήριο εργατικών διαφορών αριθ. 33 της Βαρκελώνης, Ισπανία) ζητεί διευκρινίσεις σχετικά με την ερμηνεία της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως², και της οδηγίας 97/81/ΕΚ, σχετικά με τη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχόλησης που συνήφθη από την UNICE, το CEEP και την CES³. Ουσιαστικά, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' αρχάς, αν επίδομα ανεργίας το οποίο χρηματοδοτείται από ασφαλιστικές εισφορές εργαζομένης και του εργοδότη της εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της συμφωνίας-πλαισίου. Ζητεί επίσης να διευκρινιστεί αν στην περίπτωση εργαζόμενης μερικής απασχολήσεως, με «κάθετη» κατανομή του χρόνου εργασίας (η οποία εργάζεται, για παράδειγμα, τις μισές ώρες από αυτές συγκρίσιμου εργαζομένου με πλήρη απασχόληση, οι δε ώρες εργασίας της κατανέμονται στις ημέρες Δευτέρα, Τρίτη και Τετάρτη –ενώ η Πέμπτη και η Παρασκευή παραμένουν μη εργάσιμες ημέρες), συνάδουν με τη συμφωνία-πλαίσιο και την οδηγία 79/7 εθνικές νομοθετικές ρυθμίσεις βάσει των οποίων οι μη δεδουλευμένες ημέρες δεν λαμβάνονται υπόψη για τον υπολογισμό της συνολικής περιόδου για την οποία πρέπει να καταβληθεί επίδομα ανεργίας.

Το δίκαιο της Ένωσης

Η οδηγία 79/7

2. Η δεύτερη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 79/7 αναφέρει ότι η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως πρέπει να εφαρμοσθεί καταρχήν στα νομικά συστήματα που εξασφαλίζουν, μεταξύ άλλων, προστασία από τους κινδύνους ανεργίας.

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

² Οδηγία του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978 (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003, σ. 160).

³ Οδηγία του Συμβουλίου, της 15ης Δεκεμβρίου 1997 (ΕΕ 1998, L 14, σ. 9).

3. Κατά το άρθρο της 2, η οδηγία 79/7 έχει εφαρμογή, μεταξύ άλλων, επί των εργαζομένων των οποίων η δραστηριότητα έχει διακοπεί λόγω μη ηθελημένης ανεργίας. Για παράδειγμα, η οδηγία καλύπτει νομικά συστήματα τα οποία εξασφαλίζουν προστασία κατά της ανεργίας, όπως ορίζει το άρθρο 3.

4. Στο άρθρο 4, παράγραφος 1, η αρχή της ίσης μεταχείρισεως ορίζεται υπό την έννοια ότι: «συνεπάγεται την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο, είτε άμεσα είτε έμμεσα, σε συσχετισμό ιδίως με την οικογενειακή κατάσταση και ιδιαίτερα όσον αφορά:

- το πεδίο εφαρμογής των συστημάτων και τους όρους πρόσβασης στα συστήματα αυτά,
- την υποχρέωση καταβολής εισφορών και τον υπολογισμό των εισφορών,
- τον υπολογισμό των παροχών, συμπεριλαμβανομένων των προσαυξήσεων λόγω συζύγου και προστατευομένου προσώπου και τις προϋποθέσεις διαρκείας και διατηρήσεως του δικαιώματος επί των παροχών.»

Η οδηγία 97/81

5. Στις 6 Ιουνίου 1997, οι γενικές διακλαδικές οργανώσεις, ήτοι η Ένωση Συνομοσπονδιών Βιομηχανίας και Εργοδοτών της Ευρώπης (UNICE), το Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίων Επιχειρήσεων (CEEP) και η Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Συνδικάτων (CES) συνήψαν συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχολήσεως (στο εξής: συμφωνία-πλαίσιο), η οποία αποσκοπεί, μεταξύ άλλων, στην εξάλειψη των διακρίσεων εις βάρος των εργαζομένων μερικής απασχολήσεως⁴.

6. Η συμφωνία-πλαίσιο ενσωματώθηκε δεόντως στο δίκαιο της Ένωσης με την οδηγία 97/81. Με το άρθρο 1 της εν λόγω οδηγίας διευκρινίζεται ότι σκοπός της είναι η υλοποίηση της συμφωνίας-πλαισίου. Κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, τα κράτη μέλη όφειλαν να θέσουν σε ισχύ νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις που είναι απαραίτητες για να συμμορφωθούν με την οδηγία μέχρι τις 20 Ιανουαρίου 2000 ή να διασφαλίσουν ότι οι κοινωνικοί εταίροι έχουν εισαγάγει τα αναγκαία προς τούτο μέτρα μέσω συμφωνίας. Το κείμενο της συμφωνίας-πλαισίου προσαρτάται ως παράρτημα στην οδηγία⁵.

7. Η τρίτη παράγραφος του προοιμίου της συμφωνίας-πλαισίου έχει ως εξής:

«Η παρούσα συμφωνία αφορά τις συνθήκες εργασίας των εργαζομένων με μερική απασχόληση, αναγνωρίζοντας ότι θέματα που αφορούν την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση υπάγονται στην αρμοδιότητα των κρατών μελών. [...]»

8. Στόχος της συμφωνίας-πλαισίου, όπως αυτός καθορίζεται στη ρήτρα 1, στοιχείο α', είναι «[η] εξάλειψη των διακρίσεων εις βάρος των εργαζομένων μερικής απασχόλησης και η βελτίωση της ποιότητας της εργασίας με μερική απασχόληση».

9. Κατά τη ρήτρα 2, παράγραφος 1, η συμφωνία-πλαίσιο τυγχάνει εφαρμογής σε «[...] όλους τους εργαζόμενους με μερική απασχόληση, που έχουν σύμβαση ή σχέση εργασίας προσδιοριζόμενη από τη νομοθεσία [...] που ισχύ[ει] σε κάθε κράτος μέλος».

⁴ Βλ. αιτιολογικές σκέψεις 8 έως 12.

⁵ Βλ., επιπλέον, οδηγία 98/23/ΕΚ του Συμβουλίου, της 7ης Απριλίου 1998, για την επέκταση, στο Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βορείου Ιρλανδίας, της οδηγίας 97/81/ΕΚ σχετικά με τη συμφωνία πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχόλησης που συνήφθη από την UNICE, την CEEP και την ETUC (ΕΕ 1998, L 131, σ. 10). Στα επίμαχα στην κύρια δίκη ζητήματα εφαρμόζεται η οδηγία 97/81 όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 98/23.

10. Η ρήτρα 3, παράγραφος 1, ορίζει ότι ως εργαζόμενος με μερική απασχόληση νοείται «[ο] εργαζόμενος που οι ώρες εργασίας του, υπολογιζόμενες σε εβδομαδιαία βάση ή κατά μέσο όρο για μια περίοδο απασχόλησης ενός έτους, είναι λιγότερες από τις κανονικές ώρες εργασίας ενός συγκρίσιμου εργαζομένου με πλήρη απασχόληση».

11. Η ρήτρα 4 επιγράφεται «Αρχή της μη διάκρισης». Η ρήτρα 4, παράγραφος 1, ορίζει ότι «[ό]σον αφορά τις συνθήκες απασχόλησης, οι εργαζόμενοι με μερική απασχόληση δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται με τρόπο λιγότερο ευνοϊκό απ' ό,τι οι συγκρίσιμοι εργαζόμενοι με πλήρη απασχόληση για το[ν] λόγο και μόνον ότι εργάζονται με μερική απασχόληση, εκτός και αν η διαφορετική τους μεταχείριση δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους».

Η ισπανική νομοθεσία

12. Το αιτούν δικαστήριο σημειώνει ότι το άρθρο 41 του Ισπανικού Συντάγματος αποτελεί τη νομική βάση του εθνικού συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως, το οποίο διέπεται κατά κύριο λόγο από τον Ley General de la Seguridad Social (γενικό νόμο περί κοινωνικής ασφαλίσεως, στο εξής: LGSS), όπως αυτός εγκρίθηκε με το Real Decreto Legislativo (βασιλικό νομοθετικό διάταγμα) αριθ. 1/94 της 20ής Ιουνίου 1994. Το άρθρο 204 του LGSS προβλέπει δύο μορφές προστασίας της ανεργίας –μία ανταποδοτικού χαρακτήρα και μία σε επίπεδο κοινωνικής ενισχύσεως. Το σύστημα υπόκειται σε κρατική διαχείριση, η δε προστασία από την ανεργία είναι υποχρεωτική.

13. Το άρθρο 210 του LGSS επιγράφεται «Διάρκεια καταβολής του επιδόματος ανεργίας». Η χρονική περίοδος για την οποία καταβάλλεται επίδομα ανεργίας στους ανέργους (στο εξής: περίοδος καταβολής επιδόματος ανεργίας) καθορίζεται σε συνάρτηση προς: (i) τις περιόδους απασχολήσεως για τις οποίες οι εργαζόμενοι έχουν καταβάλει ασφαλιστικές εισφορές κατά τα έξι έτη που προηγούνται της μεταβολής του νομικού τους καθεστώτος από την εργασία στην ανεργία, ή (ii) το χρονικό σημείο λήξεως της υποχρέωσης καταβολής ασφαλιστικών εισφορών. Στη σχετική κλίμακα παρατίθενται οι περίοδοι ασφαλίσεως σε ημέρες και οι αντίστοιχες περίοδοι, επίσης σε ημέρες, για τις οποίες πρέπει να καταβληθεί επίδομα ανεργίας. Έτσι, για παράδειγμα, για περίοδο ασφαλίσεως που κυμαίνεται μεταξύ 360 και 539 ημερών, πρέπει να καταβληθεί επίδομα ανεργίας για 120 ημέρες, σε περίοδο ασφαλίσεως από 1 260 έως 1 439 ημέρες αντιστοιχεί η καταβολή επιδόματος για 420 ημέρες ενώ η περίοδος ασφαλίσεως που υπερβαίνει τις 2 160 ημέρες γεννά δικαίωμα καταβολής επιδόματος ανεργίας για 720 ημέρες (που είναι και η μέγιστη περίοδος για την οποία δικαιολογείται η λήψη παροχών ανεργίας).

14. Κατά τον κανόνα 4 της παραγράφου 1 της έβδομης συμπληρωματικής διατάξεως του LGSS, η οποία θεσπίζει κανόνες για τους εργαζόμενους με μερική απασχόληση, «[...] προκειμένου να καθοριστούν οι περίοδοι ασφαλίσεως και οι περίοδοι υπολογισμού του βασικού ποσού του επιδόματος ανεργίας, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι κανόνες της σχετικής ειδικής νομοθεσίας». Οι σχετικοί κανόνες περιλαμβάνονται στο Real Decreto 625/1985 de protección por desempleo (βασιλικό διάταγμα αριθ. 625/1985, περί προστασίας των ανέργων, στο εξής: ΒΔ 625/1985). Με το άρθρο 3 του εν λόγω νομοθετήματος ρυθμίζεται ο τρόπος υπολογισμού της περιόδου καταβολής επιδόματος ανεργίας. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, αφορά τους εργαζόμενους με πλήρη απασχόληση. Ορίζει τα εξής: «Η διάρκεια καταβολής του επιδόματος ανεργίας τελεί σε συνάρτηση προς τις περιόδους απασχολήσεως για τις οποίες καταβλήθηκαν εισφορές κατά τα τέσσερα χρόνια που προηγούνται της έννομης καταστάσεως της ανεργίας ή του χρονικού σημείου λήξεως της υποχρέωσης ασφαλίσεως». Ως προς τους εργαζόμενους μερικής απασχολήσεως, το άρθρο 3, παράγραφος 4, προβλέπει τα ακόλουθα: «[ό]ταν οι καταβληθείσες εισφορές αντιστοιχούν σε εργασία μερικής απασχολήσεως ή σε εργασία πραγματοποιηθείσα στις περιπτώσεις μειώσεως του ωραρίου, κάθε δεδουλευμένη ημέρα υπολογίζεται ως ημέρα ασφαλίσεως, ανεξαρτήτως της διάρκειας του ωραρίου εργασίας».

15. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι κατά την εθνική νομολογία, η απώλεια της εργασίας συνιστά δικαιολογητικό λόγο χορηγήσεως του επιδόματος ανεργίας. Προκειμένου να καθοριστεί η περίοδος καταβολής του επιδόματος, λαμβάνεται υπόψη αποκλειστικά και μόνον ο αριθμός των ημερών κατά τις οποίες ο εργαζόμενος πράγματι εργάστηκε, ακόμη και αν οι εκ μέρους του καταβληθείσες εισφορές κοινωνικής ασφαλίσεως που αντιστοιχούν στον κίνδυνο ανεργίας καταβάλλονταν για κάθε ημέρα εκάστου μηνός καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

Πραγματικά περιστατικά, διαδικασία και προδικαστικά ερωτήματα

16. Η María Begoña Espadas Recio (στο εξής: M. B. Espadas Recio) εργαζόταν ως καθαρίστρια. Από τις 23 Δεκεμβρίου 1999 και έπειτα, παρείχε αδιαλείπτως την εργασία της σε διαδοχικούς εργοδότες. Η μορφή υπό την οποία εργαζόταν ήταν η ακόλουθη: εργαζόταν για δυόμισι ώρες τις Δευτέρες, τις Τετάρτες και τις Πέμπτες κάθε εβδομάδα και για τέσσερις ώρες την πρώτη Παρασκευή εκάστου μήνα. Ως εκ τούτου, η εργασία της ήταν διαρθρωμένη κατά «κάθετο» τρόπο –ήτοι, η μερική απασχόληση παρεχόταν μόνο σε συγκεκριμένες ημέρες της εβδομάδας και δεν ήταν διαμοιρασμένη στις πέντε ημέρες της εργάσιμης εβδομάδας («οριζόντια» μορφή). Στις 29 Ιουλίου 2013, η M. B. Espadas Recio έμεινε άνεργη.

17. Στις 30 Σεπτεμβρίου 2013, η Servicio Público de Empleo Estatal (στο εξής: SPEE) ενέκρινε την αίτησή της για καταβολή επιδόματος ανεργίας. Αρχικώς, η SPEE ενέκρινε την καταβολή επιδόματος το οποίο ορίστηκε σε 6,10 ευρώ ημερησίως, για περίοδο 120 ημερών, ήτοι από τις 10 Σεπτεμβρίου 2013 έως και τις 9 Ιανουαρίου 2014. Η M. B. Espadas Recio αντιμετωπίστηκε ως εάν είχε καταβάλει ασφαλιστικές εισφορές για 452 ημέρες. Η M. B. Espadas Recio υπέβαλε ένσταση κατ' αυτής της αποφάσεως, υποστηρίζοντας ότι θα έπρεπε να της καταβληθεί επίδομα ανεργίας για περίοδο 720 ημερών (χωρίς να αμφισβητήσει τη βάση υπολογισμού ως προς το ημερήσιο ποσό του λαμβανόμενου επιδόματος)⁶. Με απόφαση που εξέδωσε στις 9 Δεκεμβρίου 2013, η SPEE έκανε εν μέρει δεκτή την ένστασή της. Δέχθηκε ότι πρέπει να της χορηγηθεί επίδομα ανεργίας για 420 ημέρες επί τη βάσει του εργασιακού της ωραρίου, το οποίο υπολογίστηκε ότι ισοδυναμούσε με 8,5 ώρες εβδομαδιαίως.

18. Ερμηνεύοντας το άρθρο 210 του LGSS σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 4, του ΒΔ 625/1985, η SPEE εκτίμησε ότι ο υπολογισμός της διάρκειας της περιόδου καταβολής του επιδόματος ανεργίας έπρεπε να γίνει βάσει των ημερών για τις οποίες είχαν καταβληθεί ασφαλιστικές εισφορές κατά τα έξι έτη που προηγούνταν της μεταβολής της εργασιακής καταστάσεως της M. B. Espadas Recio από εργαζόμενη σε άνεργη. Στην περίπτωση της εργασίας μερικής απασχολήσεως, έκαστη ημέρα πραγματικής εργασίας έπρεπε να υπολογισθεί ως ημέρα για την οποία καταβλήθηκαν ασφαλιστικές εισφορές. Εξ αυτού συνήγαγε ότι για τα έξι έτη πριν μείνει άνεργη, η M. B. Espadas Recio απέδειξε ότι είχε καταβάλει ασφαλιστικές εισφορές για 1 387 ημέρες. Συνεπώς, η περίοδος καταβολής επιδόματος ανεργίας υπολογίστηκε σε 420 ημέρες. Η SPEE δεν έλαβε καθόλου υπόψη της το υπόλοιπο χρονικό διάστημα της εξαετούς περιόδου, για το οποίο η M. B. Espadas Recio και οι πρώην εργοδότες της είχαν καταβάλει ασφαλιστικές εισφορές.

19. Δεν αμφισβητείται ότι αν η M. B. Espadas Recio παρείχε την εργασία της υπό «οριζόντια» μορφή –αν δηλαδή εργαζόταν σε ημερήσια βάση για 1,75 ώρες κατά την εργάσιμη εβδομάδα των πέντε εργάσιμων ημερών, ήτοι, συνολικά, για 8,5 ώρες εβδομαδιαίως– θα δικαιούνταν να λάβει επίδομα ανεργίας για τη μέγιστη περίοδο των 720 ημερών.

20. Η M. B. Espadas Recio άσκησε αγωγή ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου βάλλοντας κατά της αποφάσεως της SPEE ως προς τη διάρκεια της περιόδου καταβολής του επιδόματος ανεργίας. Διατείνεται ότι, έχοντας εργασθεί για έξι συναπτά έτη, η εκ μέρους της καταβολή εισφορών για 30 ή 31 ημέρες ανά μήνα (το οποίο ισοδυναμεί συνολικά με 2 160 ημέρες) αντιστοιχεί σε δικαίωμα λήψεως

⁶ Στη συνέχεια, η SPEE αναθεώρησε αυτεπαγγέλτως τη βάση υπολογισμού του ημερήσιου επιδόματος ανεργίας και αποφάσισε να το αυξήσει από τα 6,10 ευρώ στα 10,91 ευρώ ημερησίως.

επιδόματος ανεργίας για χρονικό διάστημα 720 και όχι 420 ημερών. Υποστηρίζει επίσης ότι για τους σκοπούς καθορισμού της περιόδου καταβολής του επιδόματος πρέπει να ληφθούν υπόψη όλες οι ημέρες για τις οποίες η ίδια κατέβαλε ασφαλιστικές εισφορές –και όχι απλώς οι ημέρες κατά τις οποίες αυτή όντως εργάστηκε. Ειδάλλως, όχι απλώς επιβάλλεται εις βάρος της μία παράλογη διπλή κύρωση, κατά παράβαση της αρχής της αναλογικότητας⁷, λόγω της ιδιότητάς της ως εργαζομένης μερικής απασχολήσεως, αλλά εισάγεται και άμεση ή έμμεση διάκριση λόγω φύλου.

21. Το αιτούν δικαστήριο θεωρεί ότι το Δικαστήριο εξέτασε παρόμοιο ζήτημα στο πλαίσιο της υποθέσεως *Bruno κ.λπ.*⁸. Με την απόφαση εκείνη, το Δικαστήριο έκρινε ότι, όσον αφορά τις συντάξεις γήρατος των πληρωμάτων καμπίνας της *Alitalia*, οι οποίες ρυθμίζονταν από το ιταλικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, η ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαίσιου απαγόρευε εθνική νομοθετική ρύθμιση βάσει της οποίας, στην περίπτωση εργαζομένων με «κάθετη» εκ περιτροπής μερική απασχόληση, δεν προσμετρώνται τα ανενεργά χρονικά διαστήματα κατά τον υπολογισμό του συντάξιμου χρόνου που απαιτείται για τη θεμελίωση συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων, εκτός αν η εν λόγω διαφορετική μεταχείριση δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους.

22. Αν θεωρηθεί ότι εν προκειμένω δεν έχει εφαρμογή η συμφωνία-πλαίσιο, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι ενδέχεται να συντρέχει περίπτωση διακρίσεως λόγω φύλου κατά παράβαση της οδηγίας 79/7. Η μειωμένης διάρκειας περίοδος καταβολής του επιδόματος ανεργίας που επιφυλάσσεται από την επίμαχη εθνική διάταξη σε εργαζόμενους με «κάθετη» μερική απασχόληση σε σύγκριση με εργαζόμενους «οριζόντιας» μερικής απασχολήσεως συνιστά έμμεση διάκριση λόγω φύλου, δεδομένου ότι οι εφαρμοστέοι κανόνες θίγουν τις εργαζόμενες γυναίκες ως σύνολο. Όπως προκύπτει από τα ετήσια στατιστικά δεδομένα, η μεγάλη πλειοψηφία των εργαζομένων μερικής απασχολήσεως στην Ισπανία (περίπου το 70 % με 80 %) αποτελείται από γυναίκες.

23. Ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο ζητεί την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως επί των ακόλουθων ερωτημάτων:

- «1) Κατ' εφαρμογή της νομολογίας η οποία διαμορφώθηκε με την [απόφαση *Bruno κ.λπ.*], [έχει] η ρήτρα 4 της [συμφωνίας-πλαίσιου] την έννοια ότι έχει εφαρμογή σε ανταποδοτικό επίδομα ανεργίας όπως αυτό του άρθρου 210 του [LGSS], το οποίο χρηματοδοτείται αποκλειστικώς από τις εισφορές που καταβάλλουν ο εργαζόμενος και οι επιχειρήσεις στις οποίες έχει εργαστεί και υπολογίζεται σε συνάρτηση προς τις περιόδους απασχολήσεως για τις οποίες έχουν καταβληθεί εισφορές κατά τα έξι έτη που προηγούνται της έννομης καταστάσεως της ανεργίας;
- 2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο προηγούμενο ερώτημα, κατ' εφαρμογή της νομολογίας η οποία διαμορφώθηκε με την [απόφαση *Bruno κ.λπ.*], έχει η ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαίσιου την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνικό κανόνα, όπως το άρθρο 3, παράγραφος 4, του [ΒΔ 625/1985], στο οποίο παραπέμπει ο κανόνας 4 της παραγράφου 1 της έβδομης συμπληρωματικής διατάξεως του [LGSS], ο οποίος –στις περιπτώσεις “κάθετης” μερικής απασχολήσεως (εργασία τρεις μόνον ημέρες την εβδομάδα)– αποκλείει, για τον υπολογισμό της διάρκειας καταβολής του επιδόματος ανεργίας, τις μη δεδουλευμένες ημέρες παρά το ότι έχουν καταβληθεί για αυτές ασφαλιστικές εισφορές, με συνακόλουθη μείωση της διάρκειας καταβολής του επιδόματος ανεργίας;
- 3) Έχει η απαγόρευση άμεσης ή έμμεσης δυσμενούς διακρίσεως λόγω φύλου του άρθρου 4 της οδηγίας 79/7 την έννοια ότι εμποδίζει ή αντιτίθεται σε εθνικό κανόνα, όπως το άρθρο 3, παράγραφος 4, του [ΒΔ 625/1985], ο οποίος, στις περιπτώσεις “κάθετης” μερικής απασχολήσεως

⁷ Η Μ. Β. Espadas Recio υπογραμμίζει ότι το ύψος του επιδόματος ανεργίας που λάμβανε ανά ημέρα είχε ήδη υποστεί αναλογική μείωση λόγω του γεγονότος ότι η ίδια ήταν εργαζόμενη μερικής και όχι πλήρους απασχολήσεως.

⁸ Απόφαση της 10ης Ιουνίου 2010, *Bruno κ.λπ.* (C-395/08 και C-396/08, EU:C:2010:329).

(εργασία τρεις μόνον ημέρες την εβδομάδα), δεν συνυπολογίζει τις μη δεδουλευμένες ημέρες ως ημέρες καταβολής ασφαλιστικών εισφορών, με συνακόλουθη μείωση της διάρκειας καταβολής του επιδόματος ανεργίας;»

24. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν η Ισπανική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενώ αμφότεροι οι μετέχοντες στη διαδικασία ανέπτυξαν προφορικά τις παρατηρήσεις τους κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση που διεξήχθη στις 15 Ιουνίου 2016.

Νομική εκτίμηση

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

25. Κατά πάγια νομολογία, το δίκαιο της Ένωσης δεν θίγει την αρμοδιότητα των κρατών μελών να οργανώνουν τα συστήματά τους κοινωνικής ασφαλίσεως και, ελλείψει εναρμονίσεως σε επίπεδο Ένωσης, απόκειται στη νομοθεσία κάθε κράτους μέλους να καθορίσει τις προϋποθέσεις για τη χορήγηση των κοινωνικοασφαλιστικών παροχών. Πάντως, κατά την άσκηση της εν λόγω αρμοδιότητας, τα κράτη μέλη πρέπει να συμμορφώνονται με το δίκαιο της Ένωσης⁹.

26. Επομένως, καταρχήν, η Ισπανία έχει, βάσει του συστήματος κοινωνικής της ασφαλίσεως, την ευχέρεια να καθορίζει την πρόσβαση στη λήψη και το ύψος των ανταποδοτικών παροχών (οι οποίες χρηματοδοτούνται από κοινού από εργοδότες και εργαζόμενους) όσον αφορά την ανεργία ανάλογα με την περίοδο καταβολής ασφαλιστικών εισφορών που ισχύει για τους ανέργους, όπως αυτή εξειδικεύεται στο άρθρο 210 του LGSS και στο άρθρο 3 του ΒΔ 625/1985. Πάντως, αυτοί οι εθνικοί κανόνες θα πρέπει να εφαρμόζονται κατά τρόπο σύμφωνο με την ισχύουσα νομοθεσία της Ένωσης.

27. Το αιτούν δικαστήριο σημειώνει ότι η M. B. Espadas Recio εργαζόταν 8,5 ώρες εβδομαδιαίως. Ο χρόνος εργασίας της κατανεμόταν σε τρεις ημέρες της εβδομάδας, η κατανομή δε αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί ως «κάθετη». Αν εργαζόταν για τον ίδιο συνολικό αριθμό ωρών αλλά με «οριζόντια» κατανομή, θα εργαζόταν για 1,75 ώρες ημερησίως και τις πέντε ημέρες της εβδομάδας. Ισχύει για την περίπτωση της M. B. Espadas Recio η απαγόρευση των διακρίσεων που αποτυπώνεται στη ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαisiού;

Ερωτήματα 1 και 2

28. Με το ερώτημα 1, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν η ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαisiού έχει εφαρμογή σε ανταποδοτική παροχή ανεργίας όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη. Εφόσον η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι θετική, επιβάλλεται να διευκρινιστεί κατά πόσον η συμφωνία-πλαisiο αποκλείει τους επίμαχους εθνικούς κανόνες. Σύμφωνα με αυτούς τους κανόνες, κατά τον υπολογισμό της περιόδου καταβολής του επιδόματος ανεργίας λαμβάνονται υπόψη μόνον οι ημέρες κατά τις οποίες ο άνεργος είχε όντως εργασθεί, ακόμη και αν αυτός κατέβαλε ασφαλιστικές εισφορές για κάθε ημέρα εκάστου μήνα. Η ρύθμιση αυτή συνεπάγεται τη συνακόλουθη μείωση της περιόδου καταβολής του επιδόματος σε σύγκριση είτε με τους εργαζόμενους «οριζόντιας» μερικής απασχολήσεως είτε με τους εργαζόμενους με πλήρη απασχόληση.

29. Τα δύο ερωτήματα συνδέονται στενά και, ως εκ τούτου, θα τα εξετάσω από κοινού.

⁹ Βλ. απόφαση της 14ης Απριλίου 2015, *Cachaldora Fernández* (C-527/13, EU:C:2015:215, σκέψη 25 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

30. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι το καθεστώς στο οποίο υπάγεται η M. B. Espadas Recio ως εργαζόμενη «κάθετης» μερικής απασχόλησεως έχει δύο συνέπειες. Πρώτον, ότι το ποσό του επιδόματος ανεργίας που λαμβάνει είναι χαμηλότερο από αυτό που καταβάλλεται στους συναδέλφους της με πλήρη απασχόληση, διότι αυτή, ως εργαζόμενη μερικής απασχόλησεως, εργαζόταν λιγότερες ώρες ανά εβδομάδα. Δεύτερον, ότι κατά τον υπολογισμό της περιόδου καταβολής του επιδόματος ανεργίας δεν ελήφθη υπόψη το σύνολο των ημερών για τις οποίες αυτή και οι πρώην εργοδότες της έχουν πράγματι καταβάλει ασφαλιστικές εισφορές. Η καταβολή του επίμαχου στην κύρια δίκη επιδόματος εξαρτάται από την ύπαρξη εργασιακής σχέσεως μεταξύ της M. B. Espadas Recio και των πρώην εργοδοτών της, το σύστημα δε των παροχών ανεργίας χρηματοδοτείται από τις αντίστοιχες εισφορές τους. Στο πλαίσιο αυτού του συστήματος, οι επιδιώξεις κοινωνικής πολιτικής αντιμετωπίζονται με τη χορήγηση επιδομάτων κοινωνικής πρόνοιας (μη ανταποδοτικών επιδομάτων), τα οποία χρηματοδοτούνται εξ ολοκλήρου από το κράτος. Ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο θεωρεί ότι οι ανταποδοτικού χαρακτήρα παροχές ανεργίας καθορίζονται, κατά κύριο λόγο, από την ύπαρξη σχέσεως εργασίας και, σε πολύ μικρότερο βαθμό, ανάγονται σε λόγους κοινωνικής πολιτικής. Κατά συνέπεια, εκτιμά ότι η κρίση του Δικαστηρίου στην υπόθεση Bruno κ.λπ.¹⁰ μπορεί να ισχύει κατ' αναλογίαν και για το ισπανικό ανταποδοτικό επίδομα ανεργίας.

31. Αντιθέτως, η Επιτροπή και η Ισπανία υποστηρίζουν ότι το ανταποδοτικό επίδομα ανεργίας που προβλέπει το ισπανικό σύστημα δεν εμπίπτει στην έννοια των «συνθηκών απασχόλησεως» κατά την έννοια της ρήτρας 4, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαisiού.

32. Συντάσσομαι με αυτή την άποψη.

33. Η συμφωνία-πλαίσιο αφορά αποκλειστικά τις «συνθήκες εργασίας των εργαζομένων με μερική απασχόληση»¹¹. Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι στην έννοια αυτή εμπίπτουν συντάξεις οι οποίες καταβάλλονται βάσει της σχέσεως εργασίας μεταξύ του εργαζομένου και του εργοδότη, αποκλεισμένων των συντάξεων που προβλέπει σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως, οι οποίες δεν καταβάλλονται στο πλαίσιο μιας τέτοιας σχέσεως αλλά προς εξυπηρέτηση επιδιώξεων κοινωνικής πολιτικής¹². Ζητήματα τα οποία αφορούν παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως οι οποίες δεν συνιστούν «αμοιβή» κατά την έννοια του άρθρου 157, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ υπάγονται στην αρμοδιότητα των κρατών μελών. Κατά συνέπεια, δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της αρχής απαγορεύσεως των διακρίσεων που προβλέπει η ρήτρα 4, παράγραφος 1, της συμφωνίας-πλαisiού (μολονότι, ενδέχεται, βεβαίως, να ρυθμίζονται από άλλες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης). Συνεπώς, ο χαρακτηρισμός του επίμαχου εν προκειμένω ανταποδοτικού επιδόματος ανεργίας εξαρτάται από την έννοια που δίδει στην «αμοιβή» το δίκαιο της Ένωσης.

34. Σύμφωνα με το άρθρο 157, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, ως «αμοιβή» νοούνται «οι συνήθεις βασικοί ή κατώτατοι μισθοί ή αποδοχές και όλα τα άλλα οφέλη, που παρέχονται άμεσα ή έμμεσα, σε χρήματα ή σε είδος, από τον εργοδότη στον εργαζόμενο, λόγω της σχέσεως εργασίας». Σύμφωνα με από μακρού παγιωμένη νομολογία, η έννοια της «αμοιβής» καλύπτει «[...] όλα τα οφέλη, παρόντα ή μελλοντικά, υπό την προϋπόθεση ότι παρέχονται τουλάχιστον έμμεσα, από τον εργοδότη στον εργαζόμενο, λόγω της σχέσεως εργασίας»¹³. Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η νομική φύση των εν λόγω οφελών δεν ασκεί επιρροή για την εφαρμογή του άρθρου 157 ΣΛΕΕ, εφόσον τα οφέλη αυτά παρέχονται σε σχέση με την εργασία¹⁴. Το Δικαστήριο έχει επίσης κρίνει ότι «[...] παρότι είναι αληθές ότι πολλά είδη πλεονεκτημάτων που χορηγεί ο εργοδότης ανταποκρίνονται επίσης σε κριτήρια κοινωνικής πολιτικής, ο χαρακτήρας μιας παροχής ως αμοιβής δεν μπορεί να τεθεί υπό αμφισβήτηση, εφόσον ο εργαζόμενος δικαιούται να λάβει την οικεία παροχή από τον εργοδότη του λόγω της ύπαρξης της

10 Απόφαση της 10ης Ιουνίου 2010, *Bruno κ.λπ.* (C-395/08 και C-396/08, EU:C:2010:329).

11 Βλ. αιτιολογικές σκέψεις 8 έως 12 της οδηγίας 97/81.

12 Βλ. απόφαση της 14ης Απριλίου 2015, *Cachaldora Fernández* (C-527/13, EU:C:2015:215, σκέψεις 36 και 37).

13 Βλ. απόφαση της 5ης Νοεμβρίου 2014, *Österreichischer Gewerkschaftsbund* (C-476/12, EU:C:2014:2332, σκέψη 16). Βλ., επίσης, απόφαση της 17ης Μαΐου 1990, *Barber* (C-262/88, EU:C:1990:209).

14 Βλ. απόφαση της 5ης Νοεμβρίου 2014, *Österreichischer Gewerkschaftsbund* (C-476/12, EU:C:2014:2332, σκέψη 17).

σχέσεως εργασίας»¹⁵. Πάντως, παρότι πλεονεκτήματα που έχουν εν μέρει τον χαρακτήρα παροχών κοινωνικής ασφάλισης δεν είναι καταρχήν άσχετα προς την έννοια της αμοιβής, στην εν λόγω έννοια δεν είναι δυνατόν να περιληφθούν συστήματα ή παροχές κοινωνικής ασφάλισης που, αφενός, ρυθμίζονται απευθείας από τον νόμο χωρίς κανένα στοιχείο διαβουλεύσεως στο πλαίσιο της επιχειρήσεως ή του συγκεκριμένου επαγγελματικού κλάδου και, αφετέρου, έχουν υποχρεωτική εφαρμογή σε γενικές κατηγορίες εργαζομένων¹⁶.

35. Κατ' εμέ, από το γεγονός ότι οι εργοδότες συνεισφέρουν σε σύστημα το οποίο χρηματοδοτεί παροχές ανεργίας δεν συνάγεται κατ' ανάγκην ότι το συνακόλουθο επίδομα περιλαμβάνεται στην έννοια της αμοιβής. Ούτε οι περιπτώσεις χορηγήσεως επιδόματος ανεργίας σε ανέργους από το κράτος έχουν την έννοια ότι οι εν λόγω παροχές πρέπει αυτομάτως να χαρακτηρίζονται ως επιδόματα κοινωνικής ασφάλισης. Η εκάστοτε αξιολόγηση επιβάλλεται να είναι διεξοδική. Υπ' αυτήν την έννοια, το κριτήριο της σχέσεως εργασίας δεν μπορεί να έχει αποκλειστικό χαρακτήρα¹⁷. Έτσι, στην απόφαση Bruno κ.λπ., το Δικαστήριο επισήμανε όσον αφορά το εκεί επίμαχο συνταξιοδοτικό σύστημα ότι «[...] εκτιμήσεις κοινωνικής πολιτικής, οργανώσεως του κράτους, ηθικής φύσεως, ή ακόμη σκέψεις αφορώσες τον προϋπολογισμό, που επηρέασαν ή θα μπορούσαν να έχουν επηρεάσει τον εθνικό νομοθέτη σχετικά με τη δημιουργία ενός συνταξιοδοτικού συστήματος, δεν ασκούν επιρροή αν η σύνταξη αφορά μόνο μια ιδιαίτερη κατηγορία εργαζομένων, αν τελεί σε άμεση συνάρτηση με τον χρόνο υπηρεσίας και αν το ύψος της υπολογίζεται βάσει του τελευταίου μισθού του υπαλλήλου [...]»¹⁸.

36. Τα τρία αυτά κριτήρια πρέπει να εφαρμόζονται σωρευτικώς και ασκούν καθοριστική επιρροή εν προκειμένω. Μολονότι η ερμηνεία του εθνικού δικαίου και η αξιολόγηση των πραγματικών περιστατικών εναπόκεινται, εν τέλει, στο αιτούν δικαστήριο, εντούτοις το Δικαστήριο ουδόλως εμποδίζεται να παράσχει διευκρινίσεις και καθοδήγηση.

37. Το αιτούν δικαστήριο αναφέρει ότι το επίδομα ανεργίας καταβάλλεται σε συγκεκριμένη κατηγορία εργαζομένων –ήτοι, «σε αυτούς που ευρίσκονται στη νομική κατάσταση της ανεργίας». Όμως, σε διαφορετικό σημείο της διατάξεως περί παραπομπής το ίδιο δικαστήριο σημειώνει ότι η συνταγματική βάση του ισπανικού συστήματος κοινωνικής ασφάλισης προστατεύει το σύνολο των πολιτών, παρέχοντας εγγυήσεις επαρκούς κοινωνικής πρόνοιας και παροχών σε δυσμενείς καταστάσεις, ιδίως σε περίπτωση ανεργίας¹⁹. Μου είναι δύσκολο να διακρίνω πώς «το σύνολο των πολιτών» μπορεί να συνιστά συγκεκριμένη κατηγορία εργαζομένων. Αντιθέτως, τα πρόσωπα στα οποία χορηγείται το επίδομα αποτελούν μέλη ενός συνόλου το οποίο φέρει τα γενικά χαρακτηριστικά που απαιτούνται προκειμένου να τους χορηγηθεί το επίμαχο επίδομα –δηλαδή, τελούν υπό καθεστώς ανεργίας. Τούτο είναι πολύ διαφορετικό από τα παραδείγματα συγκεκριμένων κατηγοριών εργαζομένων που έχει εξετάσει η νομολογία του Δικαστηρίου, όπως οι δημόσιοι υπάλληλοι ή το καλλιτεχνικό προσωπικό²⁰.

38. Το αιτούν δικαστήριο σημειώνει επίσης ότι αποκλειστική πηγή χρηματοδότησεως των επίμαχων επιδομάτων ανεργίας είναι οι εισφορές που καταβάλλουν οι εργαζόμενοι και οι εργοδότες. Όμως, οι εισφορές αυτές καταβάλλονται βάσει της εθνικής νομοθεσίας. Δεν ρυθμίζονται από συμφωνίες που συνάπτονται μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων. Τούτο σημαίνει ότι η όλη κατάσταση ομοιάζει περισσότερο με σύστημα κοινωνικής ασφάλισης το οποίο διαχειρίζεται το κράτος παρά με παροχές οι οποίες αποτελούν τμήμα της αμοιβής του εργαζομένου που καταβλήθηκε κατόπιν συμφωνίας με τον εργοδότη του ή αποτέλεσε αντικείμενο συλλογικών διαπραγματεύσεων για λογαριασμό του. Στην έννοια δε των «συνθηκών εργασίας» «[...] δεν μπορούν να περιληφθούν [...] τα συστήματα ή οι

15 Βλ. απόφαση της 5ης Νοεμβρίου 2014, *Österreichischer Gewerkschaftsbund* (C-476/12, EU:C:2014:2332, σκέψη 18). Βλ., επιπλέον, απόφαση της 1ης Απριλίου 2008, *Maruko* (C-267/06, EU:C:2008:179, σκέψεις 41 έως 44).

16 Βλ. απόφαση της 29ης Νοεμβρίου 2001, *Griesmar* (C-366/99, EU:C:2001:648, σκέψη 27 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

17 Βλ. απόφαση της 23ης Οκτωβρίου 2003, *Schönheit και Becker* (C-4/02 και C-5/02, EU:C:2003:583, σκέψη 57 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

18 Βλ. απόφαση της 10ης Ιουνίου 2010, *Bruno κ.λπ.* (C-395/08 και C-396/08, EU:C:2010:329, σκέψη 47 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

19 Βλ. σημείο 12 των παρούσων προτάσεων.

20 Βλ., αντιστοίχως, αποφάσεις της 23ης Οκτωβρίου 2003, *Schönheit και Becker* (C-4/02 και C-5/02, EU:C:2003:583), και της 1ης Απριλίου 2008, *Maruko* (C-267/06, EU:C:2008:179). Χρησιμοποιώ τον όρο «καλλιτεχνικό προσωπικό» (theatrical professionals), ο οποίος χρησιμοποιείται και στην τελευταία αυτή απόφαση, θεωρώντας ότι καλύπτει όλους όσους σχετίζονται με τις θεατρικές παραγωγές και όχι μόνον τους ηθοποιούς.

παροχές κοινωνικής ασφάλισης, [...] οι οποίες ρυθμίζονται απευθείας από τον νόμο χωρίς κανένα στοιχείο διαβούλευσης στο πλαίσιο της επιχείρησης ή του συγκεκριμένου επαγγελματικού κλάδου και έχουν υποχρεωτική εφαρμογή σε γενικές κατηγορίες εργαζομένων»²¹. Προσθέτω επίσης ότι το ΒΔ 625/1985 (το οποίο ρυθμίζει την περίοδο καταβολής του επιδόματος) αποτελεί μέτρο το οποίο κοινοποιήθηκε στην Επιτροπή από τις ισπανικές αρχές δυνάμει του άρθρου 9, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 883/2004 για τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας²². Η κοινοποίηση αυτή υποδηλώνει ότι η Ισπανική Κυβέρνηση αποδέχθηκε ρητώς ότι η εν λόγω παροχή συνιστά επίδομα ανεργίας για τους σκοπούς του σχετικού κανονισμού²³.

39. Κατά την άποψή μου, από τις ανωτέρω παρατηρήσεις συνάγεται ότι η ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαισίου δεν έχει εφαρμογή σε επίδομα ανεργίας όπως το επίμαχο στην κύρια δίκη.

40. Ενόψει της απαντήσεως που προτείνω να δοθεί στο ερώτημα 1, φρονώ ότι παρέλκει η εξέταση του ερωτήματος 2 (το οποίο, σε κάθε περίπτωση, επικαλύπτεται ουσιαστικά με το εν συνεχεία εξεταζόμενο ερώτημα 3).

41. Συνεπώς, καταλήγω στο συμπέρασμα ότι η συμφωνία-πλαίσιο πρέπει να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι δεν έχει εφαρμογή σε ανταποδοτικό επίδομα ανεργίας, όπως αυτό που προβλέπεται από το άρθρο 210 του LGSS, το οποίο χρηματοδοτείται αποκλειστικώς από εργαζόμενη και τους πρώην εργοδότες της.

Ερώτημα 3

42. Με το ερώτημα 3, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν οι εθνικές ρυθμίσεις που διέπουν τον καθορισμό της περιόδου καταβολής των επιδομάτων ανεργίας (ιδίως το άρθρο 3 του ΒΔ 625/1985) είναι αντίθετες στο άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 ως ενέχουσες δυσμενή διάκριση λόγω φύλου.

43. Επίδομα ανεργίας όπως το επίμαχο στην κύρια δίκη εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7, δεδομένου ότι αυτού του είδους οι παροχές προβλέπονται από σύστημα υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης, το οποίο παρέχει προστασία, μεταξύ άλλων, έναντι της ανεργίας –ήτοι, ενός εκ των κινδύνων που απαριθμούνται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο α', της εν λόγω οδηγίας. Το άρθρο 4, παράγραφος 1, απαγορεύει τις διακρίσεις λόγω φύλου, ιδίως όσον αφορά τις προϋποθέσεις που διέπουν τη διάρκεια και τη διατήρηση του δικαιώματος σε παροχές.

44. Στον βαθμό που η επίδικη εν προκειμένω εθνική νομοθετική ρύθμιση εφαρμόζεται αδιακρίτως τόσο σε άνδρες εργαζόμενους όσο και σε εργαζόμενες γυναίκες δεν εισάγει άμεση δυσμενή διάκριση. Ωστόσο, κατά πάγια νομολογία, για τους σκοπούς του άρθρου 4 της οδηγίας 79/7, έμμεση δυσμενή διάκριση υφίσταται όταν η εφαρμογή ενός εθνικού μέτρου, το οποίο έχει εντούτοις ουδέτερη διατύπωση, θέτει στην πράξη σε δυσμενέστερη θέση πολύ μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών παρά ανδρών²⁴.

45. Στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, το αιτούν δικαστήριο αναφέρει ότι η επίμαχη εθνική ρύθμιση –δηλαδή, η πρόβλεψη για συντομότερη περίοδο καταβολής του επιδόματος ανεργίας σε εργαζόμενους με «κάθετη» μερική απασχόληση σε σύγκριση με τους εργαζόμενους με πλήρη απασχόληση– επηρεάζει δυσμενώς μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών παρά ανδρών, δεδομένου ότι το 70 % με 80 % περίπου του εργατικού δυναμικού μερικής απασχολήσεως αποτελείται από γυναίκες.

21 Βλ. απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2012, *Elbal Moreno* (C-385/11, EU:C:2012:746, σκέψη 20 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

22 Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004 (ΕΕ 2004, L 166, σ. 1). Το άρθρο 9, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού προβλέπει ότι τα κράτη μέλη πρέπει να κοινοποιούν στην Επιτροπή εγγράφως τη νομοθεσία που αφορά τους κλάδους κοινωνικής ασφάλισης που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται εθνικά μέτρα τα οποία καλύπτουν τα επίδομα ανεργίας.

23 Βλ., επίσης, απόφαση της 20ής Φεβρουαρίου 1997, *Martínez Losada κ.λπ.* (C-88/95, C-102/95 και C-103/95, EU:C:1997:69, σκέψεις 17 έως 20).

24 Βλ., για παράδειγμα, διάταξη της 17ης Νοεμβρίου 2015, *Plaza Bravo* (C-137/15, EU:C:2015:771, σκέψη 22 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

46. Καίτοι οι επίμαχοι εν προκειμένω εθνικοί κανόνες εφαρμόζονται χωρίς διάκριση σε άνδρες και γυναίκες, εντούτοις, τα στατιστικά δεδομένα που προσκομίζει το αιτούν δικαστήριο μαρτυρούν ότι, συγκριτικά με τους άνδρες εργαζόμενους, το θιγόμενο ποσοστό των εργαζομένων γυναικών είναι σημαντικά υψηλότερο. Κατά συνέπεια, οι εν λόγω κανόνες εισάγουν εμμέσως δυσμενείς διακρίσεις κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7.

47. Οι κανόνες αυτοί είναι σαφές ότι λειτουργούν εις βάρος εργαζομένων με μερική απασχόληση όπως η M. B. Espadas Recio. Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, αν η M. B. Espadas Recio εργαζόταν με πλήρη απασχόληση, θα δικαιούνταν να λάβει επίδομα ανεργίας για τη μέγιστη περίοδο καταβολής των 720 ημερών. Στο πλαίσιο αυτού του υπολογισμού, θα συνυπολογιζόταν το γεγονός ότι είχαν καταβληθεί ασφαλιστικές εισφορές για κάθε ημέρα εργασίας εκάστου μήνα κατά τα έξι έτη που προηγήθηκαν της ανεργίας²⁵. Αν ο χρόνος εργασίας της M. B. Espadas Recio ήταν «οριζόντια» κατανομημένος (αν, δηλαδή, εργαζόταν 1,75 ώρες ημερησίως πέντε ημέρες ανά εβδομάδα), η ίδια θα δικαιούνταν επίσης επίδομα ανεργίας για την ίδια αυτή μέγιστη περίοδο. Μπορεί το γεγονός ότι οι επίμαχες εθνικές νομοθετικές ρυθμίσεις επηρεάζουν δυσμενώς συγκεκριμένο μόνο τμήμα των εργαζομένων με μερική απασχόληση –αυτούς δηλαδή που τελούν υπό καθεστώς «κάθετης» μερικής απασχόλησεως– να μεταβάλλει την άποψή μου ότι οι εν λόγω ρυθμίσεις εισάγουν εμμέσως διακρίσεις;

48. Η απάντηση είναι αρνητική.

49. Είναι αληθές ότι το Δικαστήριο έχει διαφωνήσει με την εκτίμηση των εθνικών δικαστηρίων σε ορισμένες υποθέσεις όπου τα επίμαχα εθνικά μέτρα αφορούσαν αποκλειστικά συγκεκριμένες ομάδες εργαζομένων μερικής απασχόλησεως. Το Δικαστήριο έκρινε ότι τα μέτρα εκείνα δεν συνεπάγονταν έμμεσες διακρίσεις, διότι τα στατιστικά δεδομένα που αφορούσαν γενικώς εργαζόμενους μερικής απασχόλησεως δεν ήταν ικανά να αποδείξουν (ελλείπει εξειδικευμένων πληροφοριακών στοιχείων) ότι οι γυναίκες αποτελούσαν τη μεγάλη πλειοψηφία της ομάδας εργαζομένων με μερική απασχόληση που εξέτασαν τα εθνικά δικαστήρια στο πλαίσιο εκείνων των υποθέσεων²⁶.

50. Συγκεκριμένα, η απόφαση *Cachaldora Fernández*²⁷ αφορούσε τον καθορισμό της βάσεως υπολογισμού συντάξεως αναπηρίας. Η εκτίμηση του εθνικού δικαστηρίου στηρίχθηκε στην παραδοχή ότι η εκεί επίμαχη εθνική διάταξη αφορούσε μεν ομάδα εργαζομένων με μερική απασχόληση, η πλειοψηφία της οποίας αποτελείται από γυναίκες, πλην όμως δεν τύγχανε εφαρμογής στο σύνολο των εργαζομένων με μερική απασχόληση. Η εθνική ρύθμιση αφορούσε μόνον τους εργαζόμενους που εμφάνιζαν κενό στην καταβολή των εισφορών τους κατά τη διάρκεια της οκταετούς περιόδου αναφοράς που προηγείτο της ημερομηνίας επελεύσεως του κινδύνου σε περίπτωση που το κενό αυτό έπεται μιας περιόδου εργασίας μερικής απασχόλησεως. Δεν κατέστη, όμως, εφικτό να διαπιστωθεί με σαφήνεια ποια ακριβώς κατηγορία εργαζομένων με μερική απασχόληση θιγόταν. Στη διάθεση του Δικαστηρίου δεν τέθηκαν στατιστικά δεδομένα από τα οποία να συνάγεται πόσοι εργαζόμενοι με μερική απασχόληση παρουσίαζαν κενό στην καταβολή των ασφαλιστικών τους εισφορών ή αν η κατηγορία αυτή αποτελούνταν κυρίως από γυναίκες. Διαπιστώθηκε επίσης ότι ορισμένοι εργαζόμενοι μερικής απασχόλησεως, στην πραγματικότητα, επωφελούνταν από την επίμαχη στην υπόθεση εκείνη εθνική ρύθμιση²⁸. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα στατιστικά δεδομένα στα οποία είχε

²⁵ Η Ισπανία υποστηρίζει ότι για να ευθυγραμμιστεί η κατάσταση των εργαζομένων με μερική απασχόληση με αυτή των εργαζομένων πλήρους απασχόλησεως όσον αφορά τον καθορισμό της περιόδου καταβολής των παροχών ανεργίας, εφαρμόζεται ένας συντελεστής της τάξεως του 1,4%. Ωστόσο, δεν προσκόμισε καμία πρόσθετη πληροφορία σχετικά με το πώς ακριβώς λειτουργεί αυτή η διαδικασία· εν πάση δε περιπτώσει, το οικείο ζήτημα άπτεται των πραγματικών περιστατικών και εναπόκειται στην κρίση του αιτούντος δικαστηρίου.

²⁶ Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 14ης Απριλίου 2015, *Cachaldora Fernández* (C-527/13, EU:C:2015:215), και διάταξη της 17ης Νοεμβρίου 2015, *Plaza Bravo* (C-137/15, EU:C:2015:771).

²⁷ Απόφαση της 14ης Απριλίου 2015, *Cachaldora Fernández* (C-527/13, EU:C:2015:215).

²⁸ Σε όλες τις περιπτώσεις στις οποίες η τελευταία σύμβαση πριν την περίοδο της επαγγελματικής αδράνειας είναι σύμβαση πλήρους απασχόλησεως αλλά οι εργαζόμενοι, κατά την υπόλοιπη περίοδο αναφοράς ή και καθ' όλη τη σταδιοδρομία τους, εργάστηκαν αποκλειστικώς με μειωμένο ωράριο, οι εργαζόμενοι αυτοί θα ευνοηθούν διότι θα λάβουν αυξημένη σύνταξη σε σχέση με τις εισφορές που πράγματι κατέβαλαν.

στηριχθεί η παραδοχή του αιτούντος δικαστηρίου δεν ήταν ικανά να οδηγήσουν στο συμπέρασμα ότι η ομάδα εργαζόμενων που εθίγετο από την επίμαχη στην κύρια δίκη διάταξη του εθνικού δικαίου αποτελούνταν κατά κύριο λόγο από εργαζόμενους με μερική απασχόληση και, ιδίως, εργαζόμενες γυναίκες.

51. Στην περίπτωση της υποθέσεως της M. B. Espadas Recio τα πράγματα είναι διαφορετικά. Από το επίμαχο εθνικό μέτρο επηρεάζεται δυσμενώς το σύνολο των εργαζομένων με «κάθετη» μερική απασχόληση και δεν υπάρχει η παραμικρή ένδειξη που να υποδηλώνει ότι ορισμένοι εργαζόμενοι αυτής της κατηγορίας ευνοούνται, ενδεχομένως, σε σύγκριση με τους εργαζόμενους πλήρους απασχολήσεως.

52. Ομοίως, στην υπόθεση Plaza Bravo²⁹, το επίμαχο εθνικό μέτρο δεν είχε εφαρμογή σε όλους τους εργαζόμενους με μερική απασχόληση. Από τη δικογραφία δεν καθίστατο σαφές αν τα στατιστικά δεδομένα που αφορούσαν τη συγκεκριμένη κατηγορία εργαζομένων που επηρεαζόταν από την επίδικη σε εκείνη τη δίκη διάταξη αποδείκνυαν ότι η διάταξη είχε αντίκτυπο σε σημαντικά μεγαλύτερο αριθμό γυναικών παρά ανδρών. Εξάλλου, διαπιστώθηκε ότι οι εν λόγω ρυθμίσεις μπορούσαν να επηρεάσουν δυσμενώς και εργαζόμενους με πλήρη απασχόληση. Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα γενικά στατιστικά δεδομένα που αφορούσαν συνολικά τους εργαζόμενους μερικής απασχολήσεως δεν αποδείκνυαν ότι από την επίμαχη εθνική ρύθμιση θίγονταν σημαντικά μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών παρά ανδρών. Κατά συνέπεια, κρίθηκε ότι το οικείο μέτρο δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι ενέχει έμμεση διάκριση³⁰.

53. Στην υπόθεση της M. B. Espadas Recio, το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι τα στατιστικά δεδομένα που αφορούν τους εργαζόμενους υπό καθεστώς μερικής απασχολήσεως ισχύουν εξίσου τόσο για αυτούς που εργάζονται με «οριζόντια» όσο και για αυτούς που εργάζονται με «κάθετη» μερική απασχόληση. Τα στοιχεία που παραθέτει το αιτούν δικαστήριο ως προς τους εργαζόμενους με μερική απασχόληση καταδεικνύουν ότι το 70 % έως 80 % των εργαζομένων υπό καθεστώς «κάθετης» μερικής απασχολήσεως είναι γυναίκες. Η ίδια αναλογία μεταξύ ανδρών και γυναικών ισχύει και για τους εργαζόμενους που εργάζονται υπό καθεστώς «οριζόντιας» μερικής απασχολήσεως. Από αυτά τα πληροφοριακά στοιχεία μπορεί ευλόγως να συναχθεί ότι το επίμαχο εθνικό μέτρο επηρεάζει δυσμενώς μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών παρά ανδρών. Εξάλλου, το αιτούν δικαστήριο δεν έχει αφήσει να εννοηθεί ότι οι επίμαχοι εθνικοί κανόνες ενδέχεται σε ορισμένες περιπτώσεις να έχουν και για εργαζόμενους με πλήρη απασχόληση τα ίδια δυσμενή αποτελέσματα με αυτά που συνεπάγονται για εργαζόμενους μερικής απασχολήσεως.

54. Ως εκ τούτου, το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 αποκλείει εθνικές νομοθετικές ρυθμίσεις όπως οι επίμαχες, εκτός εάν αυτές δικαιολογούνται από αντικειμενικούς λόγους άσχετους με οποιαδήποτε διάκριση λόγω φύλου. Αυτό συμβαίνει όταν, αφενός, τα οικεία μέτρα εξυπηρετούν θεμιτό σκοπό της κοινωνικής πολιτικής και, αφετέρου, είναι πρόσφορα και αναγκαία για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού³¹.

55. Η Ισπανία δεν υπέβαλε καμία γραπτή παρατήρηση ως προς το αν μπορεί να δικαιολογηθεί οποιαδήποτε διάκριση λόγω φύλου. Πάντως, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση που διεξήχθη στις 15 Ιουνίου 2016, η Ισπανική Κυβέρνηση επιβεβαίωσε ότι οι παρατηρήσεις της σχετικά με την αιτιολόγηση της διακρίσεως σε σχέση με τη συμφωνία-πλαίσιο ισχύουν και όσον αφορά τη διάκριση λόγω φύλου. Κατά την άποψή της, η αρχή της «συνεισφοράς στο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας» συνιστά αντικειμενικό δικαιολογητικό λόγο για οποιαδήποτε διάκριση. Δεδομένου ότι το δικαίωμα

29 Διάταξη της 17ης Νοεμβρίου 2015, *Plaza Bravo* (C-137/15, EU:C:2015:771).

30 Διάταξη της 17ης Νοεμβρίου 2015, *Plaza Bravo* (C-137/15, EU:C:2015:771, σκέψεις 24 έως 26 και σκέψη 29).

31 Βλ. απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2012, *Elbal Moreno* (C-385/11, EU:C:2012:746, σκέψη 32 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

στη λήψη επιδόματος ανεργίας και η διάρκεια καταβολής του επιδόματος αυτού στηρίζονται αποκλειστικά στην περίοδο κατά τη διάρκεια της οποίας ο εργαζόμενος απασχολούνταν ή ήταν εγγεγραμμένος στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, η επιλογή να μη λαμβάνονται υπόψη οι πραγματικές ημέρες εργασίας δεν συνάδει με την αρχή της αναλογικότητας.

56. Δεν συμφωνώ με τις παρατηρήσεις αυτές.

57. Το αιτούν δικαστήριο σημειώνει ότι σκοπός του ανταποδοτικού επιδόματος ανεργίας είναι να εξασφαλίσει στον εργαζόμενο τους πόρους που αυτός στερείται πλέον λόγω του γεγονότος ότι δεν λαμβάνει μισθό (άρθρο 204 του LGSS).

58. Κατ' εμέ, ο σκοπός αυτός μπορεί να επιτευχθεί εφόσον ληφθούν υπόψη τα εξής: (i) η περίοδος κατά την οποία ο εργοδότης και ο εργαζόμενος κατέβαλλαν τις αναλογούσες ασφαλιστικές εισφορές, (ii) το ύψος των εισφορών αυτών, και (iii) το ωράριο εργασίας του οικείου εργαζομένου (αν, δηλαδή, αυτός εργάζεται με πλήρη ή μερική απασχόληση). Από τις διευκρινίσεις του αιτούντος δικαστηρίου, φαίνεται ότι το ισπανικό σύστημα λαμβάνει ακριβώς αυτές τις παραμέτρους υπόψη του όσον αφορά του εργαζόμενους με πλήρη απασχόληση και τους εργαζόμενους με «οριζόντια» μερική απασχόληση. Όλοι οι εργαζόμενοι (που έχουν καταβάλει ασφαλιστικές εισφορές για το ίδιο χρονικό διάστημα) θα λάβουν επίδομα ανεργίας για την ίδια χρονική περίοδο. Όμως, πρόσωπα τα οποία εργάζονταν κατά το ήμισυ του πλήρους ωραρίου θα λάβουν αντιστοίχως μειωμένο ποσό επιδόματος, το οποίο θα αποτυπώνει το χαμηλότερο ποσό καταβληθεισών εισφορών βάσει του χαμηλότερου μισθού που καταβάλλεται σε εργαζόμενους μερικής απασχολήσεως. Τούτο είναι απολύτως συμβατό με την αρχή *pro rata temporis*³².

59. Ωστόσο, οι εργαζόμενοι υπό καθεστώς «κάθετης» μερικής απασχολήσεως θα λάβουν επίδομα ανεργίας για συντομότερη περίοδο απ' ό,τι οι αντίστοιχοι εργαζόμενοι με πλήρη απασχόληση, *παρά το γεγονός ότι έχουν καταβάλει ασφαλιστικές εισφορές για κάθε ημέρα εκάστου μηνός*. Το σύστημα επιφυλάσσει διαφορετική μεταχείριση σε αυτές τις δύο κατηγορίες εργαζομένων. Στην περίπτωση των εργαζομένων «κάθετης» μερικής απασχολήσεως, λαμβάνονται υπόψη οι ημέρες κατά τις οποίες αυτοί όντως εργάστηκαν και όχι ο χρόνος κατά τον οποίον ο εργαζόμενος εργάστηκε κατά τη διάρκεια της εργάσιμης εβδομάδας.

60. Δημιουργείται έτσι ένα παράλογο και τιμωρητικό παράδοξο, το οποίο θέτει σε μειονεκτική θέση τους εργαζόμενους που τελούν υπό καθεστώς «κάθετης» μερικής απασχολήσεως. Εργαζόμενοι με μερική απασχόληση οι οποίοι εργάζονται σε σχετικά χαμηλόμισθους τομείς, όπως η καθαριότητα, ενδέχεται να μην έχουν πληθώρα επιλογών ως προς τους όρους εργασίας τους. Προκειμένου να διασφαλίσουν την εργασία τους, μπορεί ακόμη και να υποχρεώνονται στη σύναψη συμβάσεων «κάθετης» μερικής απασχολήσεως προς το συμφέρον των εργοδοτών τους.

61. Κατά συνέπεια, καταλήγω στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 4 της οδηγίας 79/7 πρέπει να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι αποκλείει εθνικές νομοθετικές ρυθμίσεις κράτους μέλους οι οποίες, στην περίπτωση εργασίας που παρέχεται υπό τη μορφή «κάθετης» μερικής απασχολήσεως (ήτοι, εργασίας που παρέχεται σε συγκεκριμένες μόνο ημέρες της εβδομάδας), εξαιρούν τις μη δεδουλευμένες ημέρες από τον υπολογισμό των ημερών για τις οποίες έχουν καταβληθεί ασφαλιστικές εισφορές, με αποτέλεσμα συνακόλουθη μείωση της περιόδου καταβολής του επιδόματος ανεργίας, όταν η πλειοψηφία των εργαζομένων υπό καθεστώς «κάθετης» μερικής απασχολήσεως αποτελείται από γυναίκες οι οποίες θίγονται από τα οικεία εθνικά μέτρα.

³² Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 5ης Νοεμβρίου 2014, *Österreichischer Gewerkschaftsbund* (C-476/12, EU:C:2014:2332, σκέψεις 22 έως 24 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

Πρόταση

62. Ως εκ τούτου, φρονώ ότι το Δικαστήριο θα πρέπει να απαντήσει στα ερωτήματα που του υπέβαλε το Juzgado de lo Social No 33 de Barcelona (δικαστήριο εργατικών διαφορών αριθ. 33 της Βαρκελώνης, Ισπανία) ως εξής:

- 1) Η συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχόλησης που συνήφθη στις 6 Ιουνίου 1997, η οποία προσαρτάται ως παράρτημα στην οδηγία 97/81/ΕΚ του Συμβουλίου, της 15ης Δεκεμβρίου 1997, σχετικά με τη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία μερικής απασχόλησης που συνήφθη από την UNICE, το CEEP και την CES, όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 98/23/ΕΚ του Συμβουλίου, της 7ης Απριλίου 1998, πρέπει να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι δεν έχει εφαρμογή σε ανταποδοτικό επίδομα ανεργίας όπως αυτό που προβλέπεται από το άρθρο 210 του ισπανικού Ley General de la Seguridad Social (γενικού νόμου περί κοινωνικής ασφάλισης), το οποίο χρηματοδοτείται αποκλειστικά από ασφαλιστικές εισφορές που έχουν καταβάλει η εργαζόμενη και οι πρώην εργοδότες της.
- 2) Το άρθρο 4 της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφάλισης, πρέπει να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι αποκλείει νομοθεσία κράτους μέλους η οποία, στην περίπτωση εργασίας υπό τη μορφή «κάθετης» μερικής απασχολήσεως (ήτοι, εργασίας η οποία παρέχεται μόνο σε ορισμένες ημέρες της εβδομάδας), εξαιρεί τις μη δεδουλευμένες ημέρες από τον υπολογισμό των ημερών για τις οποίες καταβλήθηκαν ασφαλιστικές εισφορές, με αποτέλεσμα συνακόλουθη μείωση της περιόδου καταβολής του επιδόματος ανεργίας, όταν η πλειοψηφία των εργαζομένων υπό καθεστώς «κάθετης» μερικής απασχολήσεως αποτελείται από γυναίκες οι οποίες θίγονται από τα οικεία εθνικά μέτρα.